

Мотивація навчальної діяльності учнів на уроках фізики

Постановка проблеми. У ХХІ столітті пріоритетним завданням у трансформації освітнього простору є активізація суб'єктної позиції учнів у навчальному процесі та забезпечення високої результативності їх навчальної діяльності. У зв'язку з цим зростає інтерес дослідників до психологічних чинників успішної навчальної діяльності учнів, зокрема, до проблеми мотиваційної детермінованості ефективності його навчання.

Проблема розвитку мотивації навчання в останній час стає все більш актуальною. Принцип гуманізації сучасної школи передбачає створення умов для творчого розвитку та самореалізації кожної особистості, формування потреби та здатності особистості до самоосвіти. Однак це неможливо, якщо з молодшої школи не прищеплене бажання вчитися та знаходити задоволення в процесі навчання. Основи мотивації навчання закладаються саме у початковій школі, тому що молодший шкільний вік має великі резерви формування мотиваційної сфери учнів.

Аналіз проведених досліджень. На загальнотеоретичному рівні проблематику навчальної мотивації досліджували в своїх роботах такі психологи і дидакти, як Д.Б. Ельконін, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та ін. Подальшому вивченню аспектів цієї проблеми присвятили свої наукові розробки Л.І. Божович, І.В. Дубровина, С.С. Занюк, Є.П. Ільїн, А.К. Маркова. Крім того, в експериментальних дослідженнях В.Г. Леонтьєва, Ю.М. Орлова, О.В. Скрипченка детально розкрито взаємозв'язок між мотивацією й успішністю навчальної діяльності учня [2, 3, 4].

Аналіз дидактичної та психолого-педагогічної літератури показав, що розробок, які дозволяють мотивувати навчальну діяльність учнів і розвивати їх інтерес за допомогою цікавих матеріалів, вкрай мало. Проблема зацікавленості учнів у вивченні фізики була і залишається актуальною в сучасній школі.

Мета даної статі: теоретично обґрунтувати формування навчальної

мотивації учнів основної школи на уроках фізики.

Виклад основного матеріалу. До основних понять, які використовуються в психології для пояснення спонукальних моментів у поведінці людини належить мотивація і мотив. Мотивація як процес зміни станів та стосунків особистості ґрунтується на мотивах, під якими розуміються конкретні спонукання, причини, що змушують особистість діяти, робити вчинки. Мотиви можна визначити і як відношення учня до предмету його діяльності, спрямованість на цю діяльність.

Формування мотивів навчання - це створення умов для появи внутрішніх спонукань до навчання, усвідомлення їх учнем і подальший саморозвиток ним своєї мотиваційної сфери. Стимулювати її розвиток можна й необхідно системою психологічно продуманих прийомів. Загальний зміст розвитку навчальної мотивації учнів полягає в тому, щоб переводити учнів із рівнів негативного й байдужного ставлення до навчання до зрілих форм позитивного ставлення до навчання - дієвого, усвідомленого, відповідального.

Розрізняють дві групи мотивів: пізнавальні мотиви, пов'язані зі змістом навчальної діяльності та процесом її виконання; соціальні мотиви, пов'язані з різними соціальними взаємодіями учня з іншими людьми. До пізнавальних мотивів належать кілька підгруп: широкі пізнавальні мотиви (так звані загальні); навчально-пізнавальні мотиви (предметні); мотиви самоосвіти (самоосвітні). Другу групу складають соціальні мотиви: широкі соціальні мотиви; вузькі соціальні мотиви; мотиви соціальної співпраці.

Треба, звичайно, розуміти, що результат педагогічної діяльності стане ефективнішим, якщо буде задіяно весь спектр позитивної мотивації. Існує зв'язок різних типів ставлення учня до навчання за характером його мотивації і станом навчальної діяльності. Такий зв'язок поданий у вигляді класифікації навчальної мотивації (рис. 1). З рисунка 1 видно, що перша ознака (за характером поведінки учасників) мотивації складається з двох видів внутрішньої і зовнішньої. Друга ознака (за належністю до етапу навчання) має у своєму складі такі види: вступна, поточна, заключна [5].

Рис. 1. Класифікація навчальної мотивації.

Будь-яка діяльність відбувається під впливом певних спонук, які визначають активність учня. Саме сукупність таких спонук формує мотиваційну сферу діяльності учня. До мотиваційної сфери цього виду входять потреби учня, його інтереси, переконання, стимули. Відповідно до цих спонук М. Заброцький запропонував структуру (функції) мотивації: спонукальна, організуюча і смислотворна.

Як пише С. Занюк, «дуже важливо, щоб учитель розумів, що успіх залежить не тільки від здібностей, але й від мотивації навчальної діяльності ...». Тому вчителю при підготовці до уроків необхідно використовувати певні прийоми мотивації. До прийомів, які найчастіше використовуються вчителем для мотивації навчальної діяльності учнів, належать:

- зв'язок навчального матеріалу з реаліями життя, показ його практичного значення;
- створення проблемної ситуації, для розв'язання якої потрібно засвоїти нове;
- вплив на емоційну сферу (використання науково-популярної, художньої літератури);
- використання яскравих афоризмів, порівнянь, образів;
- рольові ігри та ін.

Учителю під час здійснення роботи з формування мотивів навчання і навчальної діяльності необхідно: по-перше, спиратися на досягнення попереднього віку; по-друге, прагнути мобілізувати потенційні можливості

певного віку, а саме, розпочавши роботу з класом, визначити, чи сформовані в учнів класу ті рівні навчальної діяльності й мотивації, що становлять резерви цього віку; по-третє, у процесі роботи з кожним віком важливо враховувати особливості наступного віку, а отже, орієнтуватися не тільки на наявний рівень, але й на зону найближчого розвитку мотивів і навчальної діяльності. Із досягненням повного узгодження умов формування мотивації до навчальної діяльності у деяких учнів може формуватися і низька мотивація. Причини низької мотивації учнів подано у таблиці 1.

Таблиця 1.

Класифікація найчастіших психологічних причин низької мотивації навчання:

Причина	Ознаки	Способи подолання
Погане здоров'я.	Швидко стомлюється до кінця уроку або після перших уроків. Часто пропускає заняття.	Спостереження в лікарів, не суворий режим.
Не враховуються індивідуальні особливості нервової системи учня.	Учень не встигає виконати завдання в запропонований час, болісно реагує на невдачі тощо.	Допомогти учневі вивчити свої особливості й навчити її враховувати їх у процесі діяльності. Учитель має дотримуватися визначених правил у роботі з такими учнями (наприклад, не ставити їх у ситуацію миттєвої відповіді).
Відсутність мотивації досягнення успіху.	Низька самооцінка, нерішучість, відсутність ініціативи, виявлення непевності у своїх силах.	Підвищити самооцінку учня, сприяти формуванню мотивації.
Несформованість прийомів навчальної діяльності.	Не володіє способами навчальної роботи (наприклад, не вміє працювати з підручником, не контролює свою роботу тощо).	Навчити основних прийомів навчальної діяльності.
Недоліки в розвитку пізнавальних процесів.	Не може зосередитися, погана пам'ять, зазнає труднощів під час розв'язування задач тощо.	Використання коригувальних вправ на розвиток пізнавальних процесів.

Ефективність використаних учителем дидактичних методів і засобів для розвитку мотиваційної сфери учнів багато в чому залежить від їх чисельності і забезпечується вмілим вибором організаційних форм. Основною формою організації навчальної діяльності в школі є урок. Для проведення уроку пропонуються такі рекомендації за В.М. Андрєєвою та В.В. Григорашем, впровадження яких сприятиме створенню мотиваційних моментів:

1. Використовувати різноманітні форми й методи організації роботи, що

враховують суб'єктивний досвід учнів щодо теми, яка розглядається.

2. Створювати атмосферу зацікавленості кожного учня як у власній роботі, так і в роботі всього класного колективу.

3. Стимулювати учнів до використання різноманітних способів виконання завдань на уроці без побоювання помилитися, одержати неправильну відповідь.

4. Заохочувати прагнення учнів до самостійної роботи, аналізувати під час уроку різні способи виконання завдань, запропоновані дітьми, відзначати та підтримувати всі прояви діяльності, що сприяють досягненню учнями мети.

5. Створювати педагогічну ситуацію спілкування, що дозволяє кожному учневі, незалежно від ступеня його готовності до уроку, виявляти ініціативу, самостійність і винахідливість у способах роботи.

6. Обговорювати з учнями наприкінці уроку не лише те, «що ми дізналися» (що опанували), але й те, що сподобалось (не сподобалось) та чому; що хотілося б виконати ще раз, а що зробити по іншому.

7. Під час опитування на уроці (виставлення оцінок) аналізувати не лише правильність (неправильність) відповіді, але і її самостійність, оригінальність, бажання учня шукати та знаходити різноманітні способи виконання завдань.

8. Оголошуючи домашнє завдання, слід повідомляти не лише його зміст та обсяг, але й давати докладні рекомендації щодо раціональної організації навчальної роботи, яка забезпечить виконання домашнього завдання.

Відповідно до принципу єдності свідомості й діяльності, сформульованого С.Л. Рубінштейном, навчальна дія як цілісність складається з двох компонентів: мотиваційного (спонукання) та виконавського. Навчальні дії розвиваються від дії за зразком до творчих дій. Мотив, як спонукальна причина окремої дії та сукупності дій є результатом складної взаємодії мотивів – цілей, пізнавального інтересу, соціальних, моральних, практичних та ін. Він проявляється в навчанні у вигляді ставлення учня до сукупності дій, в результаті яких формуються компетентності певного рівня.

Для досягнення необхідного результату можна використовувати різні прийоми розвитку пізнавальних мотивів, а саме:

- мотивація навчальної діяльності шляхом бесіди;
- мотивація навчальної діяльності шляхом створення проблемної ситуації;
- мотивація навчальної діяльності шляхом використання технології «Мозкова атака»;
- мотивація навчальної діяльності шляхом опрацювання тексту періодичних видань;
- мотивація навчальної діяльності за технологією «Незакінчене речення»;
- мотивація навчальної діяльності шляхом виготовлення саморобних наочних посібників;
- мотивація навчальної діяльності шляхом використання творчих завдань;
- мотивація навчальної діяльності шляхом використання під час уроку методичної та науково-популярної літератури;
- мотивація навчальної діяльності шляхом створення ситуації успіху;
- мотивація навчальної діяльності на основі діяльнісного підходу до навчання;
- мотивація навчальної діяльності з допомогою екстраполяції;
- мотивація навчальної діяльності в процесі пізнавальних ігор та ігрових ситуацій;
- мотивація навчальної діяльності за допомогою прийомів роботи з текстом [1].

Висновки. Розглянувши питання формування навчальної мотивації в психолого-педагогічній та методичній літературі можна стверджувати, що у вітчизняній і зарубіжній літературі накопичений великий теоретичний і емпіричний матеріал про особливості становлення та функціонування навчальної мотивації учнів. Визначений психологічний зміст понять навчальна мотивація і навчальний мотив, представлено цілий ряд класифікацій навчальних мотивів, ознайомились з методами діагностики структури навчальної мотивації.

Отже, мотивація є особливо важливим і специфічним компонентом навчальної діяльності, через реалізацію і за допомогою якого можливе

формування навчальної діяльності учнів у цілому.

Література:

1. Заболотний В.Ф. Основи педагогічної майстерності. (Конспект лекцій). Навчальний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» спеціальності «Фізика» вищих навчальних педагогічних закладів освіти. /В.Ф. Заболотний, А.М. Сільвейстр, М.О. Моклюк. - Вінниця, 2011. - 434 с.
2. Ільїн Є.П. Мотивація і мотиви. /Є.П. Ільїн - СПб.: Пітер, 2002. – 512 с.
3. Ковальов В.І. Мотиви поведінки і діяльності. /В.І. Ковальов - М.: Наука, 1988. – 193 с.
4. Руда Н.Л. Врахування мотиваційних теорій якісного ефективного навчання. /Н.Л. Руда //Модернізація вищої освіти України: історія, досвід, перспективи: матер. Всеукраїн. наук.-практ. конф., (Київ, 9 – 11 лист. 2004 р.). – К.: Наук.-метод. центр вищої освіти МОН України, 2005. – С. 171–178.
5. Психологічна енциклопедія. /Автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.

Анотація

В статті теоретично обґрунтовано поняття мотиву та мотивації навчальної діяльності учнів, розкрито формування навчальної мотивації учнів на уроках фізики.

Ключові слова: мотив, мотивація, навчальна діяльність, мотивація навчальної діяльності, мотиваційна сфера.